

ΜΑΓΕΙΑ – ΥΠΕΡΒΑΣΗ – ΤΕΧΝΗ

Κι αν υπάρχει προβληματισμός για τον κόσμο, η καταγραφή του δεν είναι πάντα ακριβής. Γιατί κι αν ακόμη ο δημιουργός «οριοθετείται» στην καλλιτεχνική και κοινωνική του σύλληψη, στην ιδεολογία του, ως ανθρώπινη ύπαρξη δεν είναι εντελώς προσδιορισμένος απ' αυτές. Εκτός από τον πολιτικό και πολιτιστικό προσδιορισμό, υπάρχει και ο προσωπικός εσωτερικός, για κάθε άτομο, προσδιορισμός που μπορεί να υψώνεται μέσα από μια προσωπική άποψη — του κόσμου— απέναντι σε μια γενική αντίληψη του κόσμου.

Επί πλέον είναι βέβαιο ότι ένα έργο τέχνης με το να είναι και έρευνα και έκφραση, βρίσκεται ταυτόχρονα στην αναζήτηση μιας άλλης γλώσσας. Κι όταν λέμε γλώσσα, αγγίζουμε την πιο στενή έννοια του όρου, όπως δηλαδή την εννοούσε ο Μαρκούζε: λέξεις, εικόνες, τόνοι, ήχοι κλπ. που φτιάχνουν άλλες καταστάσεις, συνθήκες και σχέσεις, που σημαδεύουν χαρακτηριστικά μιάν εποχή.

Ελένη Μαχαίρα

Ιστορικός της Τέχνης

Αυτή η ΑΛΛΗ γλώσσα που είναι ένας άλλος κόσμος εικονολογικός είναι μια επέμβαση μαγική. Ο Charles Baudelaire στο έργο του *Curiosités Esthétiques* δηλώνει ότι «όταν το αναφερόμενο πρόσωπο, όταν η ιδέα που ξεπηλάει, ορθώνεται και αλληλοπαράτηνται πρόσωπο με πρόσωπο, εμείς δεν έχουμε το δικαίωμα να συζητάμε τις επικλαστικές φόρμες των μόνων...». Πρόκειται για μια θέση που συγκρούεται με τον αισθητικό ορθολογισμό, ο οποίος δεν λαμβάνει 'π' όλη του το «μηνύμα» της δημιουργίας ενός έργου τέχνης που θα παραμοιάζει μ' ένα μωτό με χλώρα γραμμοί.

Μια πρώτη προσέγγιση της «θεωρίας του καθρεφτισμού»

Στο κείμενο που ακολουθεί, σε θυμώματα ασταμάτητα την παράλληλη φράση του Baudelaire, όσο θα ξεδιπλώνεται η ιδεολογική άρνηση, να αναλύουμε μέσω του λόγου, το επικλοπούμενο και το υπερβατικό, ενώσεις παρούσης που συνθέτουν το δικό μας ενδιαφέρον για ένα έργο τέχνης, έννοιες που είναι όμως ανυπότακτες στο μεγαλείο του γλωσσικού κώδικα. Θα προσπαθήσουμε μόνο να τις ελαττώσουμε να ανατρέχοντας στην ανάγνωση μερικών αποσπασμάτων της Αισθητικής του Λούκιε. Θα δομώ πως ο Λούκιε εννοεί τη σχέση ανάμεσα στη μίμηση και στη μαγεία, περνώντας μέσα από την προβληματική του καθρεφτισμού, που δεν έχει τίποτα να κάνει με τη θεωρία του καθρεφτή ή της αντανάκλασης. Ας σκεφτούμε μιά πράξη. Αν πομύε για την αντανάκλαση της σκεπτόμαστε την κατάληξη της πράξης αυτής. Πρόκειται για την εικόνα που αντανακλάται απ' αυτή την πράξη. Αν μιλήσουμε για καθρεφτισμό, σημειώνουμε τη διαδικασία αυτής της πράξης «εν το γίνεσθαι». Για παράδειγμα δεν είναι καθρεφτισμός ε' έναν καθρεφτή, η εικόνα, το

είδωλο, είναι η αντανάκλαση, το γεγονός ότι καθρεφτίζομαστε είναι ο καθρεφτισμός. Είναι λοιπόν σαφές ότι όταν λέμε καθρεφτισμός, βρισκόμαστε μακριά από το δόγμα της φωτογραφικής αντιγραφής της πραγματικότητας. Μ' αυτήν την εκδοχή η θεωρία του καθρεφτισμού εμπεριέχει και θέτει σε κίνηση όλη την προβληματική της μίμησης και της μαγείας. Όταν λέμε μίμηση εννοούμε την ικανότητα να μιμνήσκεις, εννοούμε τη δυναμική της ομοιότητας.

Για να καθιερωθεί η διαδικασία μιας πράξης «καθρεφτισμός» στο γίνεσθαι της, ο Λούκιε προτείνει την αποκατάσταση της σχέσης που έχουμε με την εικόνα μιας πραγματικότητας που δημιουργείται στη συνείδηση, που δεν είναι η εικόνα της αντικειμενικής πραγματικότητας, αλλά το αποτέλεσμα μιας περισσότερο πολύπλοκης διαδικασίας απ' ό,τι θα μπορούσαμε να διανοιθώμε. Ταυτόχρονα, είναι βέβαιο ότι δεν πρέπει να θεωρούμε την αντικειμενική πραγματικότητα και την αντικειμενική πραγματικότητα σαν ένα διαχωρισμό ή όπως θα έλεγε ο Λούκιε σαν μία αντίθεση, σαν αντίθεση «ακίνητη» και «αφηρημένη», ούτε σε «αντίθεση» ακίνητη και αφηρημένη.

Το πέρασμα των μιμητικών φαινομένων από το επίπεδο της καθημερινής πράξης σ' αυτό της τέχνης, παρουσιάζει μια γκάμα πλούσια σε ενδιάμεσες διαβαθμίσεις και σε αθέσια όρια, υποστηρίζει ο Λούκιε και οι μιμητικές εκφράσεις της καθημερινής πραγματικότητας είναι μιμητικές εκφράσεις μεγάλες και συχνόρως καλλιτεχνικές, οι οποίες σήμερα είναι τόσεις για επίκληση.

Οι μιμητικές εκφράσεις της καθημερινής πραγματικότητας — τονίζει ο Λούκιε — των οποίων στόχος είναι μια επικοινωνία πρακτική και συγκεκριμένη, προσδιορισμένη στο περιεχόμενό της, περιβάλλονται αναγκαστικά από μια «αύρα» συναισθηματική — που είναι σε θέση να επικαλεστεί. Αυτή η τελευταία δεν είναι μόνον η συνείδηση ενός πρωτόγονου και ελαχ-

στα σαφούς τρόπου έκφρασης. Εξάρταται περισσότερο από το γεγονός ότι κάθε κοινωνική επικοινωνία πάει από τον εσωτερικό άνθρωπο στον εσωτερικό άνθρωπο και κατά συνέπεια δε μπορεί να αρκείται σε μια απλή μεταβίβαση περιεχομένων, διευκρινισμένων νοηματικά, αλλά επικαλείται και τη συναισθηματική ζωή του άλλου. Το γεγονός ότι η αναπλήξη της επιστημής σημειώνει μια εξασθένιση, έναν αποχωρισμό της αύρας, ότι ο κοινωνικός διαχωρισμός της εργασίας εξειδικεύει όλο και περισσότερο την επικοινωνία, δεν τροποποιεί ουσιωδώς αυτήν τη δομή, σε ό,τι αφορά την καθημερινή ζωή [...]. Από την άλλη, — και τούτο αφορά την επικοινωνία στο σύνολό της, ως προς το περιεχόμενο και τη μορφή της — στο πλαίσιο των περιπτώσεων, η επικοινωνία έχει σαν σκοπό να πείσει τον συζητητή ή τους συζητητές να κάνουν κάτι, να τους ώθησει να δράσουν, να συμπεριφερθούν με κάποιο τρόπο και συνεπώς — εφόσον πρόκειται για σχέση που πάει από τον εσωτερικό άνθρωπο στον εσωτερικό άνθρωπο — εμπεριέχει πάντοτε και αναγκαστικά στοιχεία συνειρμικού χαρακτήρα. Η επίκληση κατά τον Λούκιε είναι ένας σημαντικός παράγοντας της καθημερινής ζωής των ανθρώπων. Είναι μια χωρίς τέλος εναλλαγή κοινωνικών ανθρώπινων σχέσεων, μέσα στις οποίες η επίκληση έχει μια λειτουργία ανεξάρτητη, προσδιοριστική. Είναι ένα συστηματικό γεγονός της ζωής, η επίβλεψη των ανθρώπων να εμπροσάζονται ομοιοείδη με μπορεί να περιοριστεί σε μια επιχειρηματολογία καθαρά λογική. Όμως αντίθετα, είναι κανονικός διάλογος πεπαικωμένος αποτελείται από στιγμές με επιτεύγματα και επίκλησης που δίνουν μεταξύ τους. Ής μεν και στις δε νέες θέσεις διαρκώς κρηνηνόμενες — με ενδεότερη ή μικρότερη συχνότητα — στόχος της οποίας είναι η αύξηση των επικλητικών αποτελεμάτων.

Στην καρδιά του ποιητικού, του εικαστικού, του μουσικού, του θεατρικού, ένα έργο τέχνης δημιουργεί αύρα. Και λέγοντας αύρα (ενέργεια που δεν είναι ορατή) που που περιουσιάζει στις παραδόσεις όλων των λαών σαν φωτοστέφανο γύρω από το κεφάλι), δεν βρισκόμαστε στον τόμο του συνηθισμένου; Ένα έργο τέχνης, ως υλική φόρμα, μπορεί να συγκινήσει αυτόν που το βλέπει και αυτός οι συγκινήσεις δημιουργούν από μόνος τους όχι μόνο μεταλλάξη, αλλά θα μπορούσε να πομύε και υλική δύναμη σε ενέργεια σ' αυτόν που το αντιλαμβάνεται, πράγμα που επιτρέπει να πομύε ότι υπάρχει αύρα του εικαστικού, του ποιητικού κλπ. η οποία παρά την «απόληξη» της κατατροπής σκέψης, παρά τη θάλαση για μετατροπή αυτής της καλλιτεχνικής αύρας, επαναλαμβάνεται με τη βοήθεια του Λούκιε, μέσα απ' αυτές τις γραμμές. Η τέχνη σ' όλους τους τομείς της, ανηκεί φιλοσοφικά στο «ερέ» σ' αυτό που νομίζω να γνωρίζουμε, δεν αποκωδικοποιήσαμε, δεν αποκρυπτογραφήσαμε, δεν υποκατάστησαμε (αν και πολλές φορές προσπαθήσαμε αλλά μάταια) με διαλόγους που περνούν δίπλα απ' την τέχνη και που την κατοποιούν, την αποχηματοποιούν, την εληγάουν, την «γνάρωζον» στους άλλους, την κάνουν «επιθητική», καθιστώντας την «κατονότη». Μα πως να «εξηγήσουμε»

